

RIIGIKOGU

3. istungjärk. Protokoll nr. 56 (17).

1921. a.

Sisu: 1. Juhataja teadaanne Riigikogule saadetud terwitustelegrammi kohta. — 2. Riigi 1921 a. eelarwe II lug. (sõjaministerium, põllutöoministerium). — 3. Järgmise koosoleku aja ja päewakorra määramine.

Riigikogu koosolek 26. juulil 1921. a. kell 10 hom. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 67 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits** ja pärast abisekretäär **W. Pezold.**

Walitsuse lauas: sõjaminister **J. Soots.**

Koosolek algab kell 10,20 min.

Juhataja **A. Kerem:** Awan Riigikogu koosoleku.

1. Juhataja teadaanne Riigikogule saadetud terwitustelegrammi kohta. Enne kui päewakorra juure üle minna, on mul au Riigikogu liigetele teada anda, et

Pärnu tuletõrjajate kongressi puhul on Riigikogule terwitustelegramm saadetud.

Riigikogu läheb päewakorra juure üle.

2. Riigi 1921 a. eelarwe II lug. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb):

SÕJAMINISTERIUM.

Peatükk I.

Sõjawägede staap.

§ 1. Esitus	500.000.—
§ 2. Rahaline ülewalpida- mine	32.880.200.—
§ 3. Majanduslised kulud	2.562.200.—
§ 4. Hariduslised kulud	6.490.100.—
§ 5. Sõjawägede ja kraa- mi wedu	18.998.000.—
§ 7—9. Maakuulamise ja teadete kogumise, erakorralised ja ette- nägemata kulud	6.902.600.—

§ 19 ja 20. Topo-hüdrograa-
filised kulud 5.435.400.—

§ 22. Sõjaaegsete kulude
katmiseks 5.310.000.—

Kokku peatükk I 79.078.500.—

Peatükk II.

Sõjawäe varustuswalitsus.

§ 2. Rahaline ülewalpida-
mine 119.669.900.—

§ 3. Majanduslised kulud 5.372.600.—

§ 4. Hariduslised kulud 1.703.500.—

§ 5. Sisseseade ja asuta-
mine 1.766.000.—

§ 6. Sõjawägede ja kraa-
mi wedu 700.000.—

§ 9. Ettenägemata kulud 10.000.000.—

§ 10. Intendantline warus-
tamine 641.049.800.—

§ 11. Sõjariistad ja nende
warustus 29.951.900.—

§ 12. Igasugused tehnilis-
ed tööd ja inseneeri-
line warustus 65.471.100.—

§ 16. Korterite warustus 124.366.400.—

§ 18. Hobustega warusta-
mine ja nende ter-
wishoid 1.375.000.—

§ 21. Toetusrahad asutus-
tele 100.000.—

§ 22. Sõjaaegsete kulude
katmiseks 9.839.700.—

Kokku peatükk II 1.011.365.900.—

Peatükk III.

Sõjawäeringkond.

§ 2. Rahaline ülewalpi-
damine 46.722.400.—

§ 3. Majanduslised kulud 1.818.500.—

§ 4. Hariduslised kulud 1.467.600.—

§ 6. Sõjawägede ja kraa-
mi wedu 15.000.—

§ 9. Ettenägemata kulud 492.300.—

Kokku peatükk III 50.515.800.—

Peatükk IV.

Sõjawäe terwishoiuwalitsus.

§ 2.	Rahaline ülewalpidamine	18.764.700.—
§ 3.	Majanduslised kulud	1.673.400.—
§ 4.	Hariduslised kulud	162.500.—
§ 6.	Sõjawägede ja kraami wedu	63.500.—
§ 9.	Ettenägemata kulud	333.000.—
§ 17.	Terwishoid	11.850.000.—
	Kokku peatükk IV	32.847.100.—

Peatükk V.

Jala- ja ratsawägi.

§ 2.	Rahaline ülewalpidamine	87.868.200.—
§ 3.	Majanduslised kulud	4.718.700.—
§ 4.	Hariduslised kulud	960.000.—
§ 6.	Sõjawägede ja kraami wedu	200.000.—
§ 9.	Ettenägemata kulud	950.000.—
§ 22.	Sõjaaegsete kulude katmiseks	125.000.—
	Kokku peatükk V	94.822.000.—

Peatükk VI.

Suurtükiwägi.

§ 2.	Rahaline ülewalpidamine	20.806.700.—
§ 3.	Majanduslised kulud	1.386.700.—
§ 4.	Hariduslised kulud	321.400.—
§ 5.	Sisseseade ja asutamine	226.200.—
§ 6.	Sõjawägede ja kraami wedu	140.000.—
§ 9.	Ettenägemata kulud	244.700.—
§ 22.	Sõjaaegsete kulude katmiseks	1.900.—
	Kokku peatükk VI	23.127.600.—

Peatükk VII.

Inseneeriwägi.

§ 2.	Rahaline ülewalpidamine	20.293.200.—
§ 3.	Majanduslised kulud	924.000.—
§ 4.	Hariduslised kulud	315.000.—
§ 6.	Sõjawägede ja kraami wedu	60.000.—
§ 9.	Ettenägemata kulud	338.000.—
§ 12—15.	Igasugused tööd ja warustus inseneeri ja lennuwäe aladel	11.750.000.—
	Kokku peatükk VII	33.680.200.—

Peatükk VIII.

Soomusrongide brigaad.

§ 2.	Rahaline ülewalpidamine	23.492.200.—
§ 3.	Majanduslised kulud	1.050.600.—
§ 4.	Hariduslised kulud	480.000.—
§ 5.	Sisseseade ja asutamine	30.000.—
§ 6.	Sõjawägede ja kraami wedu	49.500.—
§ 9.	Ettenägemata kulud	260.200.—
§ 12—15.	Igasugused tehnilised tööd ja inseneeriline warustus	734.900.—
§ 22.	Sõjaaegsete kulude katmiseks	2.000.—
	Kokku peatükk VIII	26.099.400.—

Peatükk IX.

Merewägi.

§ 2.	Rahaline ülewalpidamine	40.144.700.—
§ 3.	Majanduslised kulud	2.920.900.—
§ 4.	Hariduslised kulud	400.000.—
§ 5.	Sisseseade ja asutamine	80.000.—
§ 6.	Sõjawägede ja kraami wedu	505.000.—
§ 9.	Ettenägemata kulud	1.324.500.—
§ 11—14.	Sõjariistad ja nende warustus, igasugused tehnilised tööd ja inseneeriline warustus	17.323.700.—
§ 18.	Korteri warustus	200.000.—
§ 19.	Sõjalaewastiku parandamine ja korrahoidmine	74.080.000.—
	Kokku peatükk IX	136.978.800.—

Kokku sõjaministeeriumi

eelarwe

1.488.515.300.—

J. Wain (sd.): Lugupeetud rahwasaadikud! Meie väljaminekute kohta selles suuruses, kui nad praeguses eelarwes on, walitseb rahwa seas üleüldse arwamine, et meie riik neid mitte kaua kanda ei suuda.

Ma pean sõjaministeeriumi eelarwe puhul alla kriipsutama, et selles eelarwes kaugeltki kõik ülesse wõetud ei ole, mis temas arwati näha saawat. Juba rahaministeeriumi juures tehti ta 50% wõrd wähe

maks ja eelarwekommissjonis kärbiti teda weel. See asjaolu, et sõjaministeeriumi eelarwe, mis lõwiosa kõikidest väljaminekutest oma alla wõtab, 100% alguses suurem oli, näitab, et selles asutuses asju aetakse ilma järele kaalumata, kui suur meie kandejõud üleüldse on. Kui eelarwe nii üles puhutakse, et teda isikud kärpima peawad, kes sõjaasjandust nii põhjalikult ei tunne, nagu eelarwe kokkuseadjad, siis tuleb eelarwe wälja niisugusel kujul, et neidki summasid, mis temas alles jääwad, mitte ei saa kõige hädalisemate asjade peale ära kulutada. Ma arwan, et täitsa loomulik peaks olema, et iga üksik ministeerium meie riiklist kandejõudu arwesse wõtaks ja sellelt seisukohalt oma eelarwe kokku seaks. Sõjaministeeriumi eelarwe saadeti mitu korda ministeeriumile enesele tagasi kärpimiseks, kuid waewalt oli see kärpimine nii põhjalik, kui pärastpoole eelarwekommissjonis. Selle tõttu, et meie sõjaministeerium sõjaajal üsna ligipääsemata oli, ja seda mitte ükski neile, kes ülemjuhatajaga wõi tema staabiga ehk sõjaministeeriumiga opositsioonis seisid, waid ka kodanlistele parteidele, on meie sõjaministeeriumi eelarwe ka kodanliste parteide juures teatawal määral kahtlaseks saanud, tema peale waadatakse teatawa skeptitsismiga. Selle tõttu õieti on wõimalikud need ühest küljest mitte asjatundlikud kärpimised ja teisest küljest see sideme puudus sõjaministeeriumi ja kodanliste parteide wahel, mis takistas seda eelarwet nendes piirides, kuid juba põhjaliku töö juures ümarguseks tehtult, wastu wõtmast. Seesama skeptiline ja osalt eitaw seisukoht, mis walitseb kodanliste parteidegi juures, on walitsenud ka meie rahwa laiade hulkade juures. Meil ei ole suudetud luua olusid, kus saaks meie sõjawäe peale waadata, kui ühe osa rahwa peale, kus ei oleks koristikku rahwa ja sõjawäe wahel, nagu see oli endises Wene riigis ja on üleüldse riikidee, kus wähe rõhku pannakse ühenduse peale rahwa ja sõjawäe wahel.

Oma seisukohast wõiks ma ütelda, et rahwa sõjariistupanemine ainult rahwamiilitsa näol sündida wõib. Siin ei saa neid andmeid selleks ära kasutada, sest esiteks ei ole selleks mitte aeg kohane ja teiseks, kui tahetakse meil niisuguse süsteemi juure üle minna, siis peawad meil olema sõjawäe eriteadlased sellel alal, niisama kui meil on sõjawäe eriteadlased teisel alal, kes asja eesotsas seisawad. Kuigi meie sõjawägi sarnaselt organiseeritud on, nagu praegu, ka siis ei ole kaugeltki weel absoluutselt

tarwis, et tema peaks kui eraldi jõud rahwa seas olema, et sõjawäelased ise tunneks ennast rahwast eraldatuna, et nad wäesema rahwakihi peale waataks ülevalt alla; nagu see oli Wenemaal, kus sõjawäelased moodustasid teatawa elukutselise seisuse, kus nad said gradeeritud seisustega; sõjawäelane meil peab tundma ennast olewat luu rahwa luust ja liha tema lihast. Tarwidus selle järele on väga suur. — Ilmasõda näitas, et just need riigid suutsid püsiwalt wastu panna, kus rahwa ja sõjawäe wahel kindel side ja üksmeel walitses. Kui meie wäikerahwal tulewikus see õnnetus peaks olema, jällegi mingisuguse riigiga sõjajalale sattuda, siis suudame sel tingimisel wõita; kui meie sõjawägi küllalt populäärne on. Nõndawiisi sõdides sarnase iseteadwuseta sõjawäega, nagu Wenemaa sõdis Jaapaniga, ei suuda meie wastu panna ka sellele wastasele, kes arwuliselt ja tehniliselt meist nõrgem, kuid meeoleolu poolst tugewam on.

Kui nüüd meie eelarwes, — mis suureks koormaks saanud rahwale, — lõwiosa sõjaministeeriumi peale langeb, siis tõuseb küsimus, mis meid sunnib selle jaoks nii suuri väljaminekuid tegema, ja mis tahetakse sellega kätte saada.

Kui meie küsimust ilma isikluseta vaatleme, siis peaks arwama, et meil sõjawäe järele nähtawasti õige suur tarwidus on. Rahwale on suur maksukoorem peale pandud ja kui rahwas selle all kokku langeb, siis oleks ju lõpulikult ükskõik, millal see sünnib, aasta ehk paar warem wõi hiljem, sest surmasülle heitub rahwas ka sõjawäe peale waatamata.

Tulewikus tahan ma näidata, et wõimalik on kärpida weel rohkem meie sõjawäe kulusid, kuid enne käsitaksin meie sõjawäe wäajaduse ja otstarbe küsimust. Niikaua, kui kestuwad rewolutsioonilised liikumised terwes ilmas ja eriti Wenemaal, niikaua peab õieti iga rahwas väga paljudele sündmustele wastuminemiseks walmis olema. Kuid meie enesekaitsel on siis mõte, kui meie olemasolu tõesti positiivne asi on. Ma ei hakka selle küsimuse juures mitte peatama, kas olla kommunistline wõi mitte kommunistline, tahaksin ütelda ainult nendele inimestele, kes näewad meie sõjawäe korraldamises teatawat wõtet kommunistlise Wenemaa wastu, et meil, kui riigil, täitsa ükskõik on, kes Wenemaal praegu walitsuse tüüril seisawad, kas on asunud Wenemaa ülesehitamise tööle Miljukow, ehk weel temast paremal poolt seis-

wad parteid, on seal Lenin, ehk midagi Miljukowi ja äärmise pahempoolsuse wahelist, — üks on kindel, et ühes asjas kõik need parteid ühel arwamisel on: Wenemaa ei tohi tükeldatud saada, peab püsima ühine suur Wenemaa. Saksamaa poolt ei ole meil praegusel silmapilgul palju karta, kus liitlaste surwe seal õige tuntaw on, kuid hädaohlikuks wõiks Saksamaa saada meile kohe, kui seal suuremad muudatused ette tulewad, kui tagurlised elemendid enam wõimu oma kätte saawad. Meie teised naabrid: põhja pool Soome, ja lõuna pool Läti, on wäkeriigid ja sellele wastawalt wäikeste huwidega. Loomulik on ju, et nemad mitte ida turgusid jagama ei lähe. Kas nemad aga, omades sõjariistus jõudu, oma nõudmisi meie wastu piirata oskawad, on wastamata küsimus. Kuid praegu oleme nii mitmest küljest enam wähem hädaohuta ja sellepärast endid lõpulikult sõjariistu panna, pole meil waja. Wenemaa juures, nagu öeldud, ei maksa mitte seda arwesse wõtta, et seal kommunistid on, waid niikaua, kui Wenemaa oma seisukohta rannariikide suhtes muutnud pole, on ta meile kardetaw.

Kuid nüüd tekib küsimus, kas meie sõjawägi kindlaks kaitseks olla suudab. Suurte kui wäikeste naabrite kõrwal meie sõjalist jõudu, kui teatawat wastuargumenti waadata, oleks liiga suur uhkus: meie oleme wäikene sõjaline jõud. Meie iseseiswus wõib püsida ainult sel juhtumisel, kui ta on rahwuswaheline asi. Niipea, kui meie juures ei suudeta ajada sarnast poliitikat, mis wõimaldaks Öhtu-Euroopa läbikäimist Wenemaaga, niipea kui meie siin wahapeal saame wastumeelseks suurriikidele ja nemad meie toetamisest lahti ütlewad, siis muutub meie enesekaitse küsimus naljatamiseks. Ma kordan weel, ainult niikaua wõime Eesti iseseiswust kaitseda, kui meie iseseiswus rahwuswaheliselt tarwilik on ja nimelt suurematele ja tugewamatele. Ühe arupärimise puhul nimetas sõjaminister, et meie peame sõjariistus olema kõige nelja tuule ja ka taewa wastu. See oli wist rohkem kõnetuhinas öeldud, kui reaalsest tarwidustest wälja minnes. Ma tahaks öelda siin juures, et kui Wenemaal praeguse korra asemel tuleks teine, teatud pörutuste järele, siis muutuks ta nõrgemaks, kui praegu; sõjawägede reorganiseerimine wõtab aastaid tööd. Kommunistiline Wenemaa on asunud ühise Wenemaa ülesehitamise mõttes Rodsijankode ja Miljukowide teele, sellepärast tuleks meil tedagi silmas pidada. Meie endine wägede ülem-

juhataja herra Laidoner nimetas ka ühe arupärimise puhul, et meie wõimalik waenlane, Wenemaa, olewat oma sisemiste segadustega niiwõrd ametis, et need 3 miljoni, mis tal sõjawäge olewat, sisemise korra alalhoidmiseks ära kuluwat. Seda olewat ka Trotski arwanud. Kui see tõepoolest nii oleks, siis peame arwama, et seal seisukord nii pinew on, et sõja lahtipuhkemise puhul sisemise korra alalhoidmiseks hulga rohkem, kui 3 miljoni sõjawäge kulub, sest suured sündmused tooks enesega suuri rahutusi kaasa. Nõnda oleks kõik sõjawägi korra alalhoidmiseks tarwis ja weel rohkem, kui praegu on. Et aga Wenemaa, kus praegu umbes 100 miljoni elanikku, üle 3 miljoni sõjawäge toita ja katta suudab, see on wäga kahtlane, sellepärast peab oletama, et kas nende sisemine kord nii pöörane ei ole, wõi et meid Wenemaaga kollitada ei aita. Kui aga sõjawõimalus olemas on, kui sõjawäge on tarwis, et rahwuswahelist sõna öelda, siis peab meil sõjawägi olema. Kuid meie peame katsuma kõik teha, et meie sõjawägi oleks sõjawõimeline ja wõimalikult odawam maksma tuleks. Meie peaks warandusi koguma ja wäljaminekuid karpima.

Meile jäi Wene sõjawäelt, kui ta 1918 a. ära läks, kaunis suur warandus maha, mida tuleks kõige pealt koguda, hukkamineku eest hoida, korraldada ja tarwitamiseks kõlblikuks teha.

Meie saime warandusi ka põhja walgekaardi käest. Ka need warandused oleks tarwis olnud hoolega korjata ja hoida, ning targu tarwitada. Kuid siin pean ma kahjatsedes ütleva, et need wäikesed hulgad, peotäied warandust, mida meie kaitseliit küladest tihti 60—100 padruni kaupa korjas, ei ole riigi waranduse kogumine. Aga suured asjad jäid tihti kahe silma wahele. Kümnekonna padruni warjamise eest trahwiti küll, ja paljud asjad tulid Asutawa Kogu ajal palwete komisjonis arutamisele. Kuid praegu weel, 1921 aastal, on palju Wene wäest mahajäänud woabinõusid, mida mitte korraldatud ei ole. Eelarwe alamkomisjonis öeldi küll, et olla nende seast kõlblikud wälja walitud, et neid parandada. Noh, raske on nüüd kõlblikka wälja walida, kui nad juba 1918 aastast saadik wedelewad. Paljudel woabinõudel on puuosad mädanenud, ja nüüd nende seast korjama hakata, on igatahes hiline töö. Mitte ainult woabinõude, waid kõikide Wene wägede poolt mahajäetud

asjade kohta oli sõja algul käsk antud, et nad ära antud pidid saama, selle eest ei ole hoolitsetud.

Teie mäletate, lugupeetud rahwasaadikud, kes Asutawas Kogus olite, et meil oli seal omal ajal kõne all kaabeli küsimus, kus tegemist oli mitte kümnete, waid sajatuhandetega. Wene wägedest jäi kaabel maha, see sattus kuhugi eraisiku kätte ja osteti pärast uuesti sõjawäe asutuste poolt tagasi, teades, et see warandus juba warem riigi oma on olnud. Mis mõte on peale selle weel korjata külasid mööda 40—100 kaupa padrunid, kui sajatuhandelisi warandusi mitte tarwilise energiaga ei koguta? Walgas jäi Wene wägede poolt lõhkeaineid maha. Keegi ärimees Schames kogus ja kauples nendega, kunni lõppude lõpuks lõhkeained taskus plahwatasid, ja siis wast leiti teda riigi warandusega sahkerdamises süüdlane olewat, kuna sennijani mitte ei olnud kätte saadud. Kuid trahw niisuguse hulga riigi waranduse warjamise eest oli niiwõrd wäike, et kõik harilikud kodanikud, kes 45—100 padruni warjamise eest trahwitud olid, Schamesi trahwi üle ainult hirwitasid.

Peale selle, et riigi warandused korraldamata, on nad ka hoidmata. Ajakirjandusest käis omamoodi kõmu läbi „Tartoonia“ tehase kohta Tartus. Tehas asub waranduste surnuaia piirides, riiklise waranduse: wankrite, wäljaköövide ja teiste weoabinõude piirides ja tarwitas materjali ilma tarwilise kontrollita.

Kui meie riiklist warandust niiwõrd halvasti korjatakse ja hoitakse, kui teda ei ole senni suudetud inwenteerida, siis tahaks wähemalt loota, et summade kasutamise juures wõimalikult kokkuhoidlik ollakse. Ma juhin weel kord tähelpanu selle peale, et sõjaministeerium saab kõigest 50% oma esialgselt küsitud summadest ja, seda 50% peaks tarwitama nii nagu fahwas ütleb: „iga penni enne mitu korda näpu wahel pöörama, kui teda wälja anda“. Seal kerkiß aga silmade ette hoopis teine pilt. Meie walitsuse asutusi pole suudetud kokkukõlla wiia, mis üks teeb, seda teine lõhub maha. Ma nimetasin seda juba üleüldiste läbirääkimiste puhul parakide ehitamise asjus, mis Suuropis olid. Niisama on ka teisi asju, mis üksikute wõimkondade wahekorra peale warju heidawad. Kuid ka sõjaministeeriumis eneses on wõimude wahekorrades niiwõrd segadus, et ei saada õieti asju ajada. Nii näituseks ehitati Tallinnas Kopli pool kandis

warustuswalitsuse sepapada, sõjawäe terwishoiu peawalitsuse lähedale. Terwishoiu peawalitsusele ei meeldinud see mitte ja siis algas jõukatsumine sõjaministeeriumi üksikute asutuste wahel. Jõukatsumine lõpeb siis, kui ehitus juba pooleldi walmis on, müürist üks osa juba ehitatud, ja lõpeb sellega, et sepapaja ehitus jääb seisma, ja hakatakse teda teise kohta uuesti ehitama. Kui niimoodi rahasummasid tarwitada, siis wõib eelarwe suureks ajada, ilma, et sellest kellegil reaalselt kasu oleks. Siin tõuseb küsimus, kas tõesti peaks wõimatu olema ühes ministeeriumis üksikuid, peawalitsusi niiwõrd kokkukõlla wiia, et üks seda ei teeks, mis teine pärast eitab.

Siin nimetasin üleüldiste läbirääkimiste puhul ka raudtee ehitamist laskemona ladude juure, mida mitte õigel ajal ei tehtud ja kus miljonid ära kulutati, ilma et sellekohast hädalist tarwidust oleks olnud. Ma pean siin juures weel alla kriipsutama seda, et hoolimata sellest, et nende asjaolude peale tähelpanu juhiti, et ähwardati summasid mitte anda, kui nende otstarbekohases kasutamises mitte kindlustust ei ole, — hoolimata sellest kestab endine korralagedus edasi. Ma nimetaks teile kasarmute parandamist Walgas. Kasarmud on eraisikute omandus ja loomulikult wõib nende parandamine ainult siis sündida, kui omanikuga pikema aja peale leping on tehtud kasarmute tarwitamise asjus. Minul selle lepingu kohta mitte teateid ei ole, kas ta on niisugune, nagu paljud muud lepingud meie sõjaministeeriumis, wõi niisugune kus tõepoolest riigi huwid kaitstud. Aga tööde wäljapakumised sünniwad samal wiisil, nagu ikka: parandada katust, korraldada ahi, lagi, põrand jne. jne. Sõjaministeeriumi eelarwe arutamise juures tuli awalikuks iseäraline asjaolu, mis terawalt silma torkab, et meil soliid töösturid ja soliid ettewõtjad pakumistest mitte osa ei wõta, waid sahkerdajad, kes oma nina nende „ja nõnda edasi“ järele painutada oskawad ja kes ka wist nende isikute ninasid painutada armastawad, kes ettewõtte läbiwiimise juures wõimsad.

Kord, kus seaduslikud normid puuduwad, walitseb sõjawäe korteriosakonnas ja ka inseneeri jaoskonnas, ja et sinna raha anda, selleks on suurt julgust waja, kuid ka hoolimatust riigi raha wastu.

Ma unustasin ära ühe asjaolu waranduste kogumise juures: siin on üks iseäraline nähtus põhja walgekaartlaste waran-

duse kogumise alal. Sõjamineisteriumis on juriskonsultiks keegi põhja walgekaartlane Narkewitsh, ja tema arusaamise järele, ja wist ka sõjamineisteriumi arusaamise järele, on täitsa loomulik, et põhja walgekaartlased inseneerid oma ettewõttel ja oma materjaalist ehitusi tegid. Eesti sõjas niisuguseid inseneerisid, igatahes, ei ole olnud ja et nüüd ühel wõi teisel nendest põhja walgekaartlaste inseneeridest, kes suuremalt osalt õieti emigrandid wõi sõjawangid olid, oleks nii suured rahasummad olnud, millede eest nemad oleks wõinud sõjaliste ehituste jaoks suured hulgad materjaali osta, mina seda küll ei usu. Mina arwan, et need warandused, mis nende üksikute inseneeride käes on, olid põhja walgekaardi warandused. Kuid sõjamineisterium oma juriskonsultiga eesotsas leiab wõimaliku olevat neid warandusi osta, sest harilikult on selle juriskonsulti otsus, et aktid ja dokumendid on olemas, allkirjad on olemas, kaks inseneeri tunnistajateks, olge head sõjamineisterium ja makske välja. Nii on põhja walgekaardi waranduse eest kaunis suuri summasid välja makstud, mitte 100 tuhande markade suuruses, waid kauni miljonite ulatuses. Waadake, niimoodi warandusi koguda ja niimoodi neid tarwitada on meie rahwa wara pillamine, selle raha raiskamine. Ja kui meil arwamine walitseb, et meie wäljaminekud liig suure koormana meie rahwa peal lasuwad, siis on sarnane waranduse pillamine kuritegu meie rahwa ja riikluse wastu, selle riikluse wastu, kelle kaitseks seda sõjawäge organiseeriti.

Kuid ka teistel aladel sõjamineisteriumis on rahaga pillawalt ümber käidud. Wäikeste asjade juures, missugused kestawad aastad ümberringi, on suuri summasid kulutatud. Wõtke, näituseks, warustuswalitsus, kes terwest eelarwest kaugelt üle poole välja teeb.

Ma ei tahaks mitte ütelda, et paralleelsummad, mis eelarwest olid läbi wiidud tööliste palkadena ja saadustena ühel ajal kuriteoliselt sisse oleks wõetud, kuid peab ütleva, et igatahes täielikku selgust selles asjas eelarwekomisjonis ei saadud. Nii on tehaste tööliste palkades üles wõetud palgad 300 inimese jaoks, kes warustuswalitsuse inseneeri jaoks tõi tööd teewad, ja seal oli tarbeasjade walmistamise summasid uuesti üles wõetud tööliste palk. Nii et eelarwekomisjonil oli tarwis välja rehkendada, mida teewad need 300 töölisi, kelle palk oli eelarwes ette nähtud, ja mis teewad need teised töölised, kes seal, nagu

meil armastakse ütelda, kommerss alal töötawad. Ja kui nüüd üks osa töolistest töötasid kommerss alusel ja teised riiklisel alusel töötasid, ja kui siis materjaalid seal segamini lähewad, siis peab ütleva, et tarwilikku selgust seal olla ei wõi, ehk küll ligikaudu seda siiski kätte saab. Siinsamas warustuswalitsuse alal on summasid, mida saabaste poolealdade peale üles on wõetud, mida aastas iga sõduri kohta 6 paari ära läheb. On ometi wõimatu asi, et ühte paari saapaid 6 korda tallutada wõiks, aga sõjamineisteriumi esitaja arwas, et kui saabas mitte wastu ei peaks, siis wõiks ju ülejäänud summa eest sõduritele uusi saapaid osta.

Mina arwan, et niisuguse talituse all saab ainult sõdur kannatada, kelle saabas tihti halwa nahaga tallutamise tõttu rikutakse, kuna uusi enne aastat ei anta.

Tulen tagasi selle hoolimatuse juure, mis walitseb meie kodanliste parteide juures sõjawäe wastu. Ma tuletaks meeles weel kord neid ostusid kaubaagentuuri ehk kaubandusministeriumi läbi. Meie sõjawägi kulutab enese peale suuri summasid ära, kuid warustatud ei ole ta mitte nende summade kohaselt. Nii said meie sõjalaewad sõe asemel söemulda, praaksütt, mida isegi sepapajad tarwitada ei wõi, sedasama söemulda said ka sõjawäe tehased; rukki asemel antakse mingisugust alawäärtuslist kraami, mida kõik loomad ei söö; seebi asemel antakse mingisugust keemilist segu, mingisugust mineraalset walget prahti, millest üks osa on kärjetaoline ja teine osa lubjakiwitaoline. Meie rahwas oli aga juba ilmasõja ajal küllalt rikas seebi poolest. Maal, kui turgudel seepi müüakse, kus seda igalpool riigi piirides igasuguses headuses küll on olemas, antakse meil ometi sõduritele seebi asemele midagi niisugust, millega pesta ei saa. Ma pean juure lisama, et palk, mida meie sõdur praegu saab, — see on umbes poolteistsada marka kuus, — waewalt saanaskäimiseks jätkub; kui ta aga weel peab seepi ja muid tarbeaineid juure ostma, siis ei jätku sellest palgast, waid tuleb temale kodunt raha järele saata. Kõik tarbed, mille peale meie riik summasid kulutab, peaksid saama otstarbekohaselt ja hoolega järele kaalutud, teades, et sellest wäljaandmisest ja kulutamisest oleneb sõjawäe meeleolu, siit oleneb üleüldse selle aparaadi teowõim. Siin sai hoolimata kulutamisega meie teine riikline asutus — kaubandusministerium, — hakama oma kurbloolise riieteostmisega Inglismaalt, millest siin juba waremalt jutt oli;

anti välja suurem summa riiete eest, aga ometi ei ole neid küllalt, et sõjawäge riidesse panna.

Mõnda ala oleks ka küllalt võidud koondada, näituseks sõjawäeringkonda. Wast oleks seda tööd ka võimalik olnud teisiti läbi wiia, kui just sõjawäeringkonna asutamise läbi. Wast oleks ehk seadusi võimalik olnud wastawalt muuta ja sõjaministeeriumil ei oleks waja olnud eneses veel iseäralist asutust näha, kes, võib olla, mõne teise asutusega jälle wastolusse satub, nagu terwishoiuwalitsus sepapaja ehitajatega.

Lõpetades puudutaksin ma veel sõjawäe terwishoiuwalitsust; niisama, nagu ei ole mõistetud sõjawäe postiasjandust muu riigi omaga kokkukõlasse wiia, niisama ei ole ka kokkukõlasse wiidud sõjawäe terwishoiu asi riiklise terwishoiuga. Nii töötawad praegugi alles sõjawäe terwishoiuwalitsuse sanatooriumid, nende alalhoidmiseks on mingisugune tendents olemas. Eelarwekommisjon awaldab soowi nende asutuste likwideerimiseks, sest peaks soowima, et sõjainwaliididele, keda veel arstida tahetakse, — iga surelik selle arstimise osaliseks ei saa, — et inwaliididele arstimiseks raha antaks, nii et nad endid Kuressaares või Haapsalus rawitseda võiks, ilma et waja oleks selleks sõjawäelisi sanatooriume ülewal pidada. Need iseäralised asutused Kuressaares ja Haapsalus töötasid üleminewa, minewa ja tänawu aastal, ja inimesed seal töötawad wäga headel tingimistel, sest terwishoiuwalitsuse ülem ei saanud eelarwekommisjonis mitte salata, et sinna saadetud isikud puhkusele on saadetud, sest neil on oma sõiduhobused, oma ruumid jne.; haigeid on wõrdlemisi wähe, abi nad suurt ei tarwita, waid käiwad oma jalal, wähemalt suuremalt jaolt. Mis puutub nüüd teistesse terwishoiu peawalitsuse asutustesse, siis on seal teeniw sanitäär-personaal palju rohkearwulise, kui ta ilmasõja ajal oli. Mul ei ole võimalust olnud sellekohaseid arstlisi asutusi Wenemaal sõjaajal oma silmaga igalpool näha, aga mis puutub Saksamaasse, siis pean ma ütleva, et Saksa sõjawäe haigemajades palju wäiksemal arwul teenijaid oli, nimelt tuli iga teenija kohta ilmasõja ajal 10 haiget. Kui meie arwesse wõtame, et need haiged tähtsal määral abi tarwitasid, et neid tuli tõsta, wäljakäigukohtadesse wiia, et nende silmi tuli pesta ja neid sõõta, siis on loomulik järeldada, et sõjaajal 10-ne inimese rawitsemine palju rohkem tööd andis, kui praegu. Ma pean

tähendama, et kokkukõlas üleüldiste eluwii-sidega kombeline langemine ka meie haigemajades awaldub. Praegu on meie sõjawäe haigemajades umbes 33% kunni 34% suguhaigeid. Need ei waja iseäralist abi ega tõstmist, waid tarwitawad ainult arstlist abi. Sealjuures peetakse ka meie sõjawäe haigemajades iga 7 haige kohta 1 teenija. Need teenijad on niiwõrd juhusliselt palgatud ja saawad nii wähe palka, et nad kaua seal ei peata. Missugune otstarbe peaks olema neid inimesi nii palju sinna kokku kuhjata, ja võimalikult wäikse palgaga, kes seal kauem peatada ei taha, waid ainult nii kaua, kui nad omale korraliku teenistuse leiawad, see on arusaamatu. Neile maksetakse praegu kuus umbes 500 marka; palk on nii wäike, et inimene seal kaua peatada ei saa. Kui seal keegi kaemini wälja kannatab, siis elatawad nad endid wargusega; nimelt olid Kopli sõjawäe haigemajas wiimasel ajal wargused päris igapäewane nähtus. Tõepoolest peab ütleva, kui inimesele tema töö eest mitte korralikult palka ei makseta, siis jääb temale ainult võimalus ennast üles pidada warguse läbi; see on aga meie haigemajadele wäga soowimata nähtus. Peale selle on terwishoiu peawalitsusel, kelle kasutada on Kuressaares ja Haapsalus 2 sanatooriumi, ka Tallinnas oma isemoodi suur kokkuseade. Meil on terwed ministeeriumid, kellel on kasutada üks weohobune, üks sõiduhobune, ning kolmandaks auto. On ka neid, kellel ainult auto on olemas. Sõjawäe terwishoiuwalitsusel on Tallinnas tarwitada 7 weohobust ja 3 sõiduhobust, ning peale selle leitakse veel tarwilikuks hobuseid juure palgata, kas wõi näituseks puudeweo jaoks. Terwe sõjawäe terwishoiuwalitsuse eelarwe on niiviisi kokku seatud, et sellest eelarwest võib 300.000 marka ära wõtta, ehk temale 80.000 marka juure panna, võib ka samasuguseks jätta, nagu ta praegu on, — ta läheb ikka läbi.

See peatükk ei wõinud enne arutusele tulla, kui kõik teised peatükid läbi olid. Waadake, nii täpipealselt on need summad siin wälja arwatud, niisugune kord on veel mõnes asutuses. Peab ütleva, et 32 miljoni, kui seda arwesse wõtta, et seal on veel arstirohtude muretsemine jne., ei ole kuigi suur summa, aga tema iseloomustab asja ja seda korda, mida sõjaministeeriumis siiski veel sallida wõidakse, olgugi et meie juba $\frac{1}{2}$ aastat sõjast wäljas oleme. Ma puudutaksin veel üht külge. Nimelt kriipsutakse sõjaministeeriumi ja nende

parteide poolt, kelle käsutada need eelarwes olewad summad jääwad, rahwuslikkust alla. Kuid nende summade käsutamine ei sünni mitte sel rahwuslises alusel. Minul isiklikult on täiesti tume, mispärast meil topograafia osakonnast pidid lahkuma Eesti topograafid, ja asemele wõeti wenelasi, kes rahwakeelt ei tunne ja seda tööd palju suurema raskusega teewad, kui eestikeele tundjad. Minul isiklikult on see arusaamatu.

Peale topograafia osakonna on weel teisi alasid, kuhu mingisuguse arusaamatu isuga wenemaalasi wastu wõetakse, olgugi, et laiematele ringkondadele täitsa arusaamatuks jääb, missugused wõiksid olla need põhjused, mis sunniwad wahetama Eesti riigi kodanikka wäljamaalaste wastu, kes wõib olla, kriitilisel silmapilgul meie sõjawäest lahkuvad ja kes neid nüüd wälja tõrjuwad, keda meil kriitilisel silmapilgul wäga tarwis läheb, kuid keda siis enam leida ei ole. Wõib olla leiab herra sõjaminister tarwilikuks selle küsimise peale wastata, siis jõuaksime selles asjas selgusele.

Lõpuks pean tunnistama, et meie sõjawäelased frondil teistsuguste abinõudega distsipliini alal hoidsid, kui seda praegu tehakse ja nähtawasti tulewikus teha tahetakse. Meie frondi ohwitserid ei tarwitse nud kunagi sarnase terawusega sõjawäes esineda, kui seda tarwitsewad teha seljagused ohwitserid. Ja mis sundis tagandama frondi ohwitserisid, kes palju raske mates oludes olid, kes pidid inimesi surmasuhtu saatma, ja seda wõib teinekord ainult sellega teha, et sa temale omale kindla surma silma ette paned, ja kes suutsid korda siiski inimlikumalt pidada, kui seda suudawad need, kes nende asemele pandi. Mis sundis nende asemele wõtma staapideid ja kaitseliidust ohwitserisid ja asetama neid kõrgemale kohale. See küsimus on mulle niisamuti tume, see on wäga palju pahameelt sõjawägedes sünnitanud. Iga tahes, ei ole ka demokraatlik, kui meie sõjaminister niisuri wahesid teeb staabi ja ülemohwitseride wahel, nagu see ilmsiks tuli polkownik Schmidt'i asjas. Sõjawäelaste poolt räägiti mulle, et sõjaminister olla maha saanud niisuguse lausega: „Ennem wõiwad kümme ülemohwitseri istuda, kui üks staabiohwitser.“ Edasi arwatakse wist, et kümne ülemohwitseri asemel wõiks ehk sada sõdurit istuda. Siin oli tegemist riigi raha raiskamisega, mis ilmsiks tuli 1-ses diwiisis, ja sel põhjal istuski polkownik Schmidt. Niisugust wahet küll teha ei wõiks, waid ümberpöör-

dult peaks need, kes sõja distsipliini paremini teawad, kes selles enam süwenenud on ja kelle kohus on iseäralise hoolega sõjalist jõudu ja seda distsipliini alal hoida, iseäraliste karistuste osaks saama. Meil sõjaministeeriumis walitseb aga rõõpapöörajate karistamine, kuna suured haugid karistuse eest kõrwale libisewad. Selle läbi demoraliseeritakse meie sõjawäge. Niikaua, kui ülewalt poolt korda ei tule, teda ka alamalt poolt ei ole. Kui aga asi niikaugele wiiakse, et sõjawäes juba alamad korda looma peawad, siis on see rewolutsioon ja see rewolutsioon häwitaks meie sõjawäe täiesti ära. Kuid sinna poole teha mindakse, ilma et seda tahetaks. Wõib olla, et rahwas harjub ka praeguste reaktsiooniliste wooludega, kuid kui ta seda teeb, oleks wäga kahetsemise wääriline asi. Ma pean ütleva, et meil siis ei maksaks meie iseseiswat riiki pidada; seda maksaks ainult siis teha, kui meie oma juures loome lahedamaid eluwõimalusi, kõrgemat kultuurilist tasapinda. Kui meie seda ei suuda, siis seistes Wenemaaga ühe pulga peal, wõime ka temaga poliitiliselt ühenduses olla ja siis asume parem mitte meie, waid Wenemaa eelarwe arutamise juure.

Juhataja **A. Kerem**: Lõpusõna on komisjoni aruandjal.

Aruandja **J. Laidoner**: Austatud Riigikogu liikmed! Sõjaministeeriumi alamkomisjoni aruandjana oleks minul peale ettekantud herra Wain'i kõne järgmist tähendada.

Esiteks, eelarwekomisjoni seisukohalt pean tunnistama, et paremat eelarwe kaitsekõnet, kui herra Wain pidas, soowida ei wõi. Seda, mis siin herra Wain alla kriipsutas, on komisjonides igapidi läbi kaalutud ja niipalju, kui eelarwe korral oli wõimalik neid wäärnähtusi kõrwaldada, on püütud seda teha. Selles kõnes on paar küsimust üles tõstetud, mille peale mina, kui komisjoni aruandja, siiski Riigikogu liigete tühelanu soowiks juhtida. Esiteks on kõige suurem ja kõige tähtsam küsimus see, et sõjaministeerium ehk riigikaitse nõuab Eesti rahwa käest määratu suured summad oma korralduseks ja see on kõige nõrgem külge selles eelarwes. Nagu ma ühes eelmises kõnes toonitasin ja alla kriipsutasin, on see, et meie riik, ehk ta küll on uus ja wäga hädaohtlikus kohas, siiski ei ohwerda sõjajumalale rohkem, kui ohwerdawad teised riigid. Ma

usun, et herrade Riigikogu liigete keskel ei ole ühtegi, kes igal silmapilgul ei paneks meie sõjaministeeriumi eelarwele risti peale, kui see võimalik oleks. Just herra Wain tähendas, minu arwates, väga õigesti, et meil on üks naaber, kust meid hädaoht hirmutab, selle peale waatamata, missugune partei seal walitseb. Kord olen ma juba sellelt Riigikogu kõnetoolilt tähendanud, et Wene imperialism ei ole mitte surnud, waid et tema õitseb niisama lopsakalt edasi, nagu ta õitses tsaariajal. Ma ei leia praeguse ega endise Wene imperialismi wahel mingisugust wahet, sest praegu koondatakse ja katsutakse koondata suur-Wenemaad samuti, nagu warem. Enne Wene rewolutsiooni oli Wenemaa seisukord selles suhtes umbes samasugune, kui praegu. Ainukene wahe on selles, et praegune Wenemaa on rewolutsiooni läbi kõwasti wapustatud ja tema wõim ei ole enam mitte nii suur, kui waremalt. Juba ajutise walitsuse ajal oli tema seisukord nõnda wilets, et kõik rahwad, kes tema surwe all olid, wõisid enda häält tõsta ja Wene riigi alt ennast lahti ütelda, kuid kahjuks on mõned nendest, kellel korda läks iseseiswust kätte saada, juba Wene imperialismi mõju alla tagasi sattunud. Juba see iseenesest näitab, et meil riigikaitse tingimata tarwis on. Siin on üles tõstetud küsimus, kas meie jõuame siiski wastu panna ja niipalju ohwerdada, et meie oma iseseiswust kaitsta suudame. Meie teame, et niikaua, kui see suur Wene wool meid alla neelata katsub, wõime ütelda, et meil lootust siiski on ja ligema minewiku kogemused näitawad, et kui sellele suurele Wene woolule organiseeritud jõud wastu saawad pandud, siis ei ole raske sellest jõust jagu saada ja meie seisukord ei ole mitte lootusetu. See suur Wene imperialism häwitas Wene rahwa sisemise jõu, nii, et tema praegu weel kõwasti wapustatud on ja nimelt see aitab meid kaasa. Siin tähendas herra Wain weel selle peale, et tema ei karda hädaohtu mujalt, kui ainult Wenemaalt. Mina nii suur optimist ei ole. Mina jätan kõrwale kõik meie wäikesed naabrid, sest nemad on sellessamas seisukorras, kui meie, ja mina isiklikult ei tahaks seda hullumeelst uskuda, et kaks wäikest riiki tülli läheks ja omawahel sõdima hakkaks. Mina ei waata praeguse Saksamaa seisukorra peale nõnda, nagu waatab herra Wain, ja ma ei usu mitte, et Saksamaa jääb niisuguseks, nagu ta praegu on. Saksamaa on praegu liitlaste surwe all, aga ta wõib

warsti palju tugewamaks saada ja siis wõib ka sealt poolt meid niisamasugune hädaoht waritseda, nagu Wenemaa poolt, sest et meie oleme kahe suurriigi wahel selle tee peal, mida mõlemad need suurriigid oma kätte katsuwad saada. Wäga iseloomulik on herra Wain'i wäide minu kohta, nagu oleksin mina alla kriipsutanud, et Wenemaal on 3 wõi kaks ja pool miljoni sõjawäge ning see läheb selleks ära, et oma sisemist korda kaitsta. See on wene laste arwamine; — minu isiklik arwamine ei ole mitte see. Ma usun, et herra Wain väga hästi mäletab, et mina olen eelarwekommissjonis alla kriipsutanud, mis ka wastiste kusagil protokolleeritud on, et waatamata selle peale, et Wenemaa praegu väga desorganiseeritud on, on tema sõjawägi praegu siiski küllalt nii tugew, et temal alati võimalik on oma sõjawäest niipalju jõudusid eraldada, et ühte wäikest riiki oma alla suruda. Nõnda on see meil selge, et meie ilma sõjawäeta läbi ei saa.

Kuipalju meie peame sellele riigikaitsele ohwerdama, on küsimus, mis meid igaüht huwitab, see on ju iseenesest loomulik, sest meie kõik ohwerdame sellele, meie kõik maksame maksusid. Küsimus seisab ainult selles, kuidas seda odawamini teha. Õige palju on selle üle räägitud, aastasadad on selle üle kirjutatud. On üks wäide, mida siin rahwasaadik Wain alla kriipsutas, et alalise sõjawäe pealt miilitsa peale üle minna. Ma usun wähe on teadlasi, kes selle üle ei oleks mõtelnud ja kirjutanud. See küsimus on alles lahtine ja ükski riik ei ole siiamani täielikult miilitsa peale üle läinud. Pean tunnistama, et ka mina omal ajal selle mõiste mõju all olin, kuid sellest loobuma pidin sellepärast, et põhjusi kahelda oli, kas saab miilits oma ülesandeid täitma, ja et ta kallim maksuma tuleb, kui alaline sõjawägi. Wõib olla, et tulewikus miilitsa peale üle minnakse ja oleks ju väga soowitaw, et riigikaitse paremini korraldatud saaks ja wähem maksa läheks. Kahjuks ei ole seda senni weel jõutud sel wiisil korraldada ja meie wäike riik on üle läinud nii ütelda alalise sõjawäe süsteemi juure, et võimalikult tugewam oleks organisatsioon ja võimalikult wähem inimesi ametis, sest suurte sõjawägede ülewalt pidamine on väga raske, ja läheb riigil palju maksuma. Meie ei wõi unustada, et hirmus palju tööjõudu on ära wiidud oma otsekohe loowa töö juurest ja ohwerdatud riigikaitsele. Minu arwamine on, et praegune süsteem on wist kõige õigem. Seda ei wõi mitte absoluutselt ot-

sustada, sest see küsimus on veel lahtine ja meie ei tea mitte, missuguseks meie sõjawägi tulewikus kujuneb. Mis puutub meie sõjawäe korra kohta, nagu siin herra Wain'i poolt ette toodi, et meie sõjawäe kõige suurem ülesanne oleks sõjawaranduste ja sõjamaterjalide hoidmine ja korraldamine, siis olen mina sellega täitsa ühel nõul ja ka sellega, et mingisugust tarwidust ei ole kõiki neid väikseid kümneid ja sadandeid padrunid korjata. Oleks hea sarnane kokkuhoidmine. Sellega meie aga suurt ära teha ei saa, waid meie ülesanne on palju suurem. Meie teame väga hästi, et sõjawäe waranduste alalhoidmine väga häid latusid ja ruumisid tarwitab ja nende waranduste ülespidamine on seotud väga suurte tingimiste ja väljaminekutega. Niisama tuleks sõjariistade korrashoidmiseks terwed töökojad sisse seada, sest ei ole mitte kerge mitmekümne tuhande püssi kordaseadmine.

Weel tähendas herra Wain ja kriipsutas alla kuritarwitusi sõjawäes. Herra Wain oleks wõinud kõike seda põhjalikumalt ette tuua, sest tema teab, et on kuritarwitusi olemas sõjawäes ja ka mina tean seda. On aga olemas kuritarwitusi igas ametikohas ja igas ministeeriumis ja ei saa mitte ütelda, et sõjawäes neid rohkem oleks, tema suuruse juures, kus sajad miljonid läbi lähewad. Meie näeme, et see suur organisatsioon on ja et seal kuritarwitusi ette tuleb, see on ka kindel, kuid meie peame ka ühtlasi kõik abinõud tarwitusele wõtma, et neid wäärnähtusi kõrwaldada.

Weel kriipsutas herra Wain alla, et on mingisugune warandus ostetud põhjaarmee käest, mis sajadtuhanded suur olla. Ma arwan, et see warandus kümned miljonid wäärt oli ehk kui just mitte kümned miljonid, siiski on see summa väga suur. Ma wõin teile ka seda asjaolu ära seletada, sest see ei ole mingisugune saladus. Kui veel sõjawägede ülemjuhataja instituut olemas oli, siis otsustati see warandus rekwireerida sõjaministeeriumile. Seda ei saadud nii ruttu korraldada ja waheajal kaotati ülemjuhataja instituut ära ja hakati asja ajama mitmesuguste juriidiliste komisjonide läbi. Seal arwas ka warustuse ülem, et see warandus tuleb kui riigiwarandus wõtta sõjaministeeriumi alla. Peale seda sai aga endiste suurte wolitustega warustuse ülema instituut ka ära kaotatud ja see asi jällegi komisjonide arutada jäetud, kus asi wiimaks nõnda välja arenes, et selle warustuse, see on saabaste

eest, sai nendele üksikutele herradele välja maksetud. * See sündis juba minewal suwel ja on iseenesest juba wana asi, aga fakt on see, et see mitte sõjaministeeriumist ära ei rippunud. Herrad Riigikogu liikmed teawad väga hästi, et on palju asju, mida need juriidilised komisjonid on otsustanud ja mille üle kõik imestawad, kuidas need nii on otsustanud. Ma ei tea, kuidas üleüldse juristid saawad neid asju otsustada, kuid väga tihti tulewad need otsused riigile just mitte kasulikud. Niisuguseid asju ei tule ette mitte üksi sõjaministeeriumis, waid ka teistes ministeeriumides.

Mis puutub nüüd organisatsiooni puudustesse, eraldi sõjawäe terwishoiu ja walitsuse puudustesse, mida herra Wain siin alla kriipsutas, siis arutati seda asja sõjaministeeriumi alamkomisjonis väga pikalt ja laialt ja ühel wiimasel koosolekul sai ta nii otsustatud — kõik alamkomisjoni liikmed olid selles arwamises — et meie organisatsioonides on veel palju puudusi, mis täiendada tulewad. Kui eelarwekomisjoni liige, pean ma tunnistama, et wäärnähtusi, mis eelarwe arutusel ilmsiks tulid, on väga palju ja neid tuleb tulewikus tingimata kõrwaldada. Kuid ma ei saa seda mitte toonitada, et neid sõjaministeeriumi eelarwes rohkem oleks, kui teiste ministeeriumide eelarwetes.

On veel üks väga raske küsimus, mida ka herra Wain alla kriipsutas ja mis ka komisjonis arutamisel oli, see on wõõras element meie sõjawäes. Kahjuks on see wõõras element just tehnika aladel. Ma olen täiesti ühel nõul herra Wain'iga ja seda kriipsutati ka komisjonis alla, et need wõõrad elemendid, mis ajutiselt meie riigi teenistuses on, tehnikute ja inseneeride näol, mitte soowitawad ei ole. Kui meil tuleks sõda Wenemaaga ja see sõda saab olema mitte kommunistlise Wenemaaga, waid imperialistlisega, siis meie mingil tingimisel nende peale lootma ei wõi. Niipalju kui selgus eelarwe arutamise juures ja kui ma enese kogemuste järele otsustasin, siis peab tunnistama, et meil on sel alal lõpmata suur puudus. Kahjuks meil ei ole sellekohaselt ettevalmistatud inimesi ja needki, kes meil leiduwad, on paremate elutingimiste tõttu erateenistuses ning ei tule nende väikeste palkade peale, mis sõjaministeerium neile maksta suudab. Sellepärast on sõjaministeerium sunnitud palju wõõrast elementi tehnika alal oma teenistuses pidama. Mina, kui riigikaitse komisjoni esimees, juhin selle peale Rii-

gikogu tähelpanu, nii kui ma seda mitmel korral waremalt olen teinud, et meie haridusministeerium peaks kõige kindlalt korras meile tehnikumi korraldama, kus ka esimeses järjes tehnilisi jõudusid sõjawäe tarwis ette walmistada tuleks. Wõõraid tehnikajõudusid oleks kohasem õpejõududena meie tehnikumis ära kasutada, kui riigikaitse teenistuses pidada.

Wabaduswõitlus nõuab meilt hirmus suuri kulusid. Meie rahudelegatsiooni esimees, kadunud herra Poska, rääkis minule jutuaamisest nõukogude-Wenemaa rahudelegatsiooni esimehe Joffega, kus Poska wiimasele oli tähendanud, et meie wabaduswõitlus nõuab meilt hirmus suuri ohwrid. Selle peale oli Joffe wastanud, et see tõsi on, kuid rahwa iseseiswus olla niisugune suur kapitaal ja wäärtus, millele üks rahwas palju rohkem wõib ohwerdada, kui seda Eesti on teinud. Tuletan seda sellepärast meele, et seda arwamist on otsekohe, nii ütelda, meie wastane awaldanud. Meie oleme sellest wabadussõjast ja kantud ohwritest nii mitmes asjas palju wõitnud. Tuletaksin meele näituseks seda, et praegu meie sõjawäes üks protsent noorimehi teenistuses seisab. Kujutage omale ette, et suure Wene riigi osana olles meie noortest meestest vähemalt kaks ja pool % sunnitud oleks olnud kaugel Wenemaa osades wõõra rahwa hulgas sõjateenistuse raskusi kandma. Teie wõite ette kujutada, kui raske see meil oleks olnud, Siberis, Kaukaasias ehk Poola rajal kultuuriliselt palju madalamal seiswa Wene sõjawäelaste hulgas sõjateenistuse kohuseid kanda, selle asemel, et meie noored mehed nüüd oma kodumaa linnades seda teewad. See on wäikene näitus toodud ohwri kasust.

Komisjoni nimel panen ette sõjaministeeriumi eelarwet sel kujul wastu wõtta nagu tema rahwasaadikutele esitatud. Herra Riigikogu liikme Martinson'i, kui rahaasjanduse komisjoni liikme, poolt on sõjaministeeriumi eelarwe kokkuseadmise kohta isearwamine sisse antud. Rahaasjanduse komisjoni poolt on alla kriipsutatud, et eelarwe ei ole mitte sel kujul kokku seatud, nagu see teiste ministeeriumide poolt on sündinud, kuid praegu ei ole kahjuks mitte wõimalik muudatusi ette wõtta ja üksikasjaliselt kõiki neid kulusid ära näidata, mis meie sõjawäe peale läheb, ehk seda küll pahemalt poolt nõutakse. Üksikasjaline sõjawäe kulude kirjutamine oleks otsekohe riigile kahjulik äraandmine, sest nende järele wõiksid meie wastased kõigi meie jõudude ja korralduste üle sel-

get pilti saada, kuna meie näituseks Wene-maalt, kus nagu kuulda, produktide eelarwe järele töötatakse, mingisuguseid wastuandmeid wäljaminekute kohta sõjawäe peale ei saa. See on põhjuseks, mispärast alamkomisjon tarwilikuks leidis eelarwet nii esitada, nagu ta praegu on. Soowitaw oleks, et tulewikus ka sõjawäe eelarwe samasugusel alusel kokku seataks, nagu teistegi ministeeriumide eelarwe.

Juhataja A. Kerem: Mingisuguseid muudatusi ega täiendusi sõjaministeeriumi eelarwe kohta tehtud ei ole, wälja arwatud herra Martinson'i soowiawaldus. Sellepärast panen sõjaministeeriumi eelarwe ettekantud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Sõjaministeeriumi eelarwe on wastu wõetud.

Sekretääri kohale asub abisekretäär W. Pezold.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja J. Zimmerman (loeb):

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	446.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	50.000.—
§ 3.	Esitise kulud	150.000.—
Kokku peatükk I.		646.400.—

Peatükk II.

Ministri kantselei.

§ 1.	Palgad	1.972.860.—
§ 1a.	Toetus ja arstiabi	1.200.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	20.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	264.000.—
§ 4.	Majanduslised kulud	631.600.—
§ 5.	Liikuwa wara muretsem.	100.000.—
§ 6.	Ettenägemata kulud	500.000.—
§ 7.	Trükitööd	30.000.—
§ 8.	Liikumise abinõude kulud	394.200.—
Kokku peatükk II		5.112.660.—

Peatükk III.

Statistika osakond.

§ 1.	Palgad	1.149.480.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	12.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	174.500.—
§ 4.	Majanduslised kulud	111.000.—

§ 5.	Liikuwa wara muretsem.	50.000.—
§ 6.	Ettenägemata kulud	4.000.—
§ 7.	Trükitööd	520.000.—
	Kokku peatükk III	2.020.980.—

Peatükk IV.

Põllumajanduse laenude peawalitsus.

§ 1.	Palgad	174.880.—
§ 4.	Liikuwa wara muretsem.	40.000.—
	Kokku peatükk IV	214.880.—

Peatükk V.

Maamõõdu ja hindamise walitsus.

§ 1.	Palgad	15.699.320.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	1.500.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	530.000.—
§ 4.	Majanduslised kulud	24.100.—
§ 5.	Liikuwa wara muretsem.	2.300.000.—
§ 6.	Ettenägemata kulud	12.000.—
	Kokku peatükk V	20.065.420.—

Peatükk VI.

Maakorralduse peawalitsus.

A. Peawalitsus.

§ 1.	Palgad	4.578.240.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	700.000.—
§ 2a.	Päewarahad hindamise komisjoni liigetele	1.000.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	362.000.—
§ 4.	Liikuwa wara muretsem.	25.000.—
§ 5.	Ettenägemata kulud	15.000.—
§ 6.	Trükitööd	425.000.—
§ 7.	Riigimaade melioratsiooni tööde peale	3.000.000.—
§ 8.	Tüüpiliste taluhoonete plaanide kirjastamiseks	100.000.—
	Kokku peatükk VI A	10.205.240.—

B. Esitus maakondades.

§ 1.	Palgad	17.556.240.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	2.000.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	2.533.000.—
§ 4.	Majanduslised kulud	908.550.—
§ 5.	Liikuwa wara muretsem.	120.000.—
§ 6.	Ettenägemata kulud	132.000.—
§ 7.	Sõiduabinõud	904.850.—
§ 8.	Riigihoonete parandamiseks	500.000.—
§ 9.	Riigistatud ja riigi kasutada jäetud hoonete kinnitamiseks tule vastu	500.000.—
	Kokku peatükk VI B	25.154.640.—

Peatükk VII.

Põllumajanduse peawalitsus.

A. Peawalitsus.

§ 1.	Palgad	3.665.320.—
§ 2.	Päewarahad ja sõidukulud	800.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	380.700.—
§ 5.	Liikuwa wara muretsemiseks	150.000.—
§ 6.	Põllumajanduse peawalitsuse poolt väljamaale põllutöökoolide, katseasutuste ja agronoomilise abiandmise tundmaõppimiseks saadetakse isikute reisikuludeks	100.000.—
§ 7.	Põllutööriistade ja masinate ekspertiisi toimepanemiseks	50.000.—
§ 8.	Peawalitsuse juure kokkukutsutawate nõupidamiste ja koosolekute korralduste kuludeks	30.000.—
§ 9.	Weepinna mõõtjate korrahoidmiseks ja weepinna kõrguste registreerimiseks	72.000.—
§ 10.	Kirjatööde wõistluse korraldamiseks	55.000.—
§ 11.	Ettenägemata kuludeks	50.000.—
§ 12.	Trükitööd	200.000.—
	Kokku peatükk VII A	5.553.020.—

B. Kohtade peal.

Põllumajanduse meteoroloogiajaamade wõrk.

§ 1.	Palgad	297.240.—
§ 2.	Päewarahad ja sõidukulud	30.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	25.100.—
§ 4.	Majanduslised kulud	23.600.—
§ 5.	Liikuwa waranduse muretsemiseks	33.200.—
§ 6.	II järgu jaamade ja wihmajaamade parandusteks ja teadete saatjate kulude katmiseks	32.900.—
§ 6a.	Ettenägemata kulud	6.600.—
§ 7.	Trükitööd	80.000.—
	Kokku peatükk VII B.	528.640.—

D. Riigi seemnekontrolljaam.

§ 1.	Palgad	229.040.—
§ 2.	Päewarahad ja sõidukulud	23.100.—
§ 3.	Kantselei kulud	12.000.—
§ 4.	Majanduslised kulud	36.500.—

§ 5.	Liikuva waranduse muretsemiseks	124.600.—
§ 6.	Trükitööd	5.000.—
§ 7.	Kolimisekulud	16.000.—
§ 8.	Ettenägemata kulud	4.000.—
	Kokku peatükk VII D.	450.240.—

E. Riigi põllutöökatsejaam.

§ 1.	Palgad	45.880.—
§ 2.	Päewarahad ja sõidukulud	5.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	8.000.—
§ 4.	Majanduslised kulud	18.000.—
§ 5.	Liikuva waranduse muretsemiseks	102.000.—
§ 6.	Katsejaama majapidamise inventaari omandamiseks ja seemnete ning wäetuse muretsemiseks	70.000.—
§ 7.	Ettenägemata kuludeks	5.000.—
	Kokku peatükk VII E.	253.880.—

F. Piimatalituse kool.

§ 1.	Palgad	251.256.—
§ 2.	Päewarahad ja sõidukulud	15.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	17.800.—
§ 4.	Majanduslised kulud	88.500.—
§ 5.	Liikuva waranduse muretsemiseks	50.000.—
§ 6.	Õpeabinõude kogu täiendamiseks ja reaktiivide muretsemiseks ja raamatukogu täiendamiseks	30.000.—
§ 7.	Ettenägemata kuludeks	5.000.—
	Kokku peatükk VII F.	457.556.—

G. Karjakasvatuse kool.

§ 1.	Palgad	269.256.—
§ 2.	Päewarahad ja sõidukulud	15.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	17.800.—
§ 4.	Majanduslised kulud	56.500.—
§ 5.	Liikuva waranduse muretsemiseks	50.000.—
§ 6.	Õpeabinõude kogu täiendamiseks ja reaktiivide muretsemiseks	30.000.—
§ 7.	Ettenägemata kuludeks	5.000.—
	Kokku peatükk VII G.	443.556.—

H. Abirahad

§ 1.	Hariduse alal.	
	1. Eesti Aleksandri põllutöökoolile	743.340.—

2.	Põhja-Eesti põllutöökoolile	1.244.300.—
3.	Wahi põllutöö- ja aiatöökoolile	404.300.—
4.	Polli 2-aastase alam-põllutöökoolile	404.300.—
5.	Järvamaa 2-aastase alampõllutöökoolile	531.200.—
6.	Wõru 2-aastase alam-põllutöökoolile	481.200.—
7.	Wigala 2-aast. alam-põllutöökoolile	504.300.—
8.	Saaremaa 2-aastase alampõllutöökoolile	531.200.—
12.	Rakwere põllutöö talwekoolile	225.100.—
13.	Wahi põllutöökursust.	179.900.—
15.	Rootsi põllutöökursustele	46.000.—
16.	Wasalemma 2-aast. aiatöökoolile	175.500.—
17.	Liplapi aiatöö- ja majapidamise ja õpetajate ettevalmistamise kursuste koolile	193.200.—
18.	4 majapidam. koolile	
19.	Asetäite tundide eest koolides	25.000.—
20.	Kontroll-assistentide kursustele	46.200.—
22.	Lühikeseajaliste põllutöö, loomakasvatuse ja piimatalituse kursuste toimepanem.	225.000.—
23.	Hariduskohtade korraldamiseks	100.000.—
24.	Põlluteadlise ja loomaterwishoidlise kuu- kirja toimetamiseks	100.000.—
25.	Põllumajanduslise populäarse ajakirjanduse toetamiseks	200.000.—
26.	Põllutöökoolide ja põllutööerikoolide õpilastele	105.000.—
27.	Ministeeriumi poolt muretsetawate õpeabinõude kuludeks	150.000.—
29.	Kodumaa katseasutustes praktiseerivate praktikantide palkad.	144.000.—

§ 2. Taimekasvatuse alal.

1.	Põllutöö, aiatöö, majapidamise, masina- instruktori ja eriteadlaste palkamiseks	975.520.—
----	---	-----------

6. Masinate instruktori palkamiseks ühistegewuse liidule	70.720.—	4. Tartu ülikooli katsejaamade kuludeks	300.000.—
7. Kartulitööstuse eriteadlaste palkamiseks	41.000.—	5. Suhkrupeedi sortide katsete korraldamise kulude katmiseks	10.000.—
§ 3. Loomakaswatuse ja piimatalituse aladel.		§ 8. Sooparanduse alal.	
1. Karjakaswatuse eriteadlaste ja instruktori palkamiseks	726.000.—	1. Sookultuuri eriteadlase palkamiseks	108.000.—
2. Karjakaswatuse instruktori palkamiseks põllum. keskseltsile	200.000.—	2. Maaparanduse instruktori palkamiseks ja Eestimaa sooparanduse seltsidele	180.000.—
4. Piimatalituse instruktori palkamiseks	82.080.—	§ 9. Üleüldised abirahad.	
5. Tõupullide ostmiseks	850.000.—	2. Põhja - Eesti põllumeeste keskseltsidele	50.000.—
6. Tõuseltsidele üleüldisteks kuludeks	250.000.—	3. Lõuna-Eesti põllumeeste keskseltsidele	50.000.—
7. Kontroll-assistentide palkamiseks	300.000.—	4. Kinnitusseltside instruktorrewidendi palkamiseks	73.415.—
8. Sugukultide ostmiseks	100.000.—	5. Põllutõõnaitustel auhindade väljaandmiseks ja näituste korraldamiseks	300.000.—
9. Noore-karja näituse kuludeks	50.000.—	Kokku peatükk VII H.	14.865.855.—
§ 4. Hobusekaswatuse alal.		Peatükk VIII.	
1. Hobusekaswatuse instruktori palkamiseks ja tõuseltside toetamiseks	123.000.—	Loomaterwishoiu peawalitsus.	
3. Sugutäkkude ostmis.	1.500.000.—	§ 1. Palgad	3.212.120.—
4. Hobuste märkimiste kuludeks	188.000.—	§ 2. Päewa- ja sõidurahad	46.000.—
5. Warsanäituste kulud.	150.000.—	§ 3. Kantselei kulud	55.000.—
6. Tori hobusekaswat.	300.000.—	§ 4. Trükitööd	10.000.—
§ 5. Wäkeloomakaswatuse alal.		§ 5. Serodiagnostilise laboratooriumi ülewalpida-	
Wäkeloomakaswatuse instruktori palkamiseks ja E. sulg- ja wäkeloomakaswatuse seltsi toetamiseks	82.080.—	mise kulud	35.000.—
§ 6. Kalaasjanduse alal.		§ 6. Stipendiumideks loomatarstiteaduskonna üliõpil.	180.000.—
1. Kalaasjanduse instruktori palkamiseks	60.000.—	Kokku peatükk VIII	3.538.120.—
2. Eesti kalaasjanduse seltsidele	70.000.—	Peatükk IX.	
§ 7. Katsete ja uurimiste alal.		Metsade peawalitsus.	
1. Katsete toimepanemiseks	357.000.—	A. Keskasutus.	
2. Eriteadlaste välja- maale komandeerimiseks	60.000.—	§ 1. Palgad	5.857.120.—
3. Eesti sordiparanduse ja seemnekaswatuse edendamise seltsidele	500.000.—	§ 2. Päewa- ja sõidurahad	650.000.—
		§ 3. Kantselei kulud	1.751.000.—
		§ 4. Majanduslised kulud	172.000.—
		§ 5. a) Liikuwa waranduse muretsemine ja parandamine	129.000.—
		b) materjaalide ja in-	
		wentaari wedu	40.000.—

§ 6.	a) autasu kasuliku te- gewuse eest metsa- asjanduse alal ja 2 stipendiumi Tartu üliskooli juures	24.000.—
	b) Metsaasjanduse kur- suste ülespidamine	75.000.—
	d) ettenägemata kulud	50.000.—
	e) toetus „Eesti Mets“	50.000.—
§ 7.	Metsamajanduse ja töös- tuse erikulud:	
	a) Metsakorralduse tööd	2.600.000.—
	b) lankideajamine ja teised väiksemad maamöödu tööd	480.000.—
§ 8.	Metsakultuuri tööd ja lankide puhastamine	4.000.000.—
§ 9.	Metsa rawitsemine: Metsa puhastamine, walgustamine ja har- wendamine	150.000.—
§ 10.	Hüdrotehnilised ja maa- parandustööd:	
	a) loodimine	40.000.—
	d) kraawide ja kaana- lite puhastamine	630.000.—
§ 11.	Metsaweoteede tööd:	
	a) teede ja sildade te- gemine ja paran- damine	800.000.—
§ 12.	Ehitustööd:	
	a) hoonetehitamine ja parandamine	8.800.000.—
§ 13.	Telefoniliini ehitamine ja parandamine	400.000.—
§ 14.	Metsamaterjalide wal- mistamine:	
	a) puuderaiumine ja wedu	79.830.000.—
	b) saeweskite kulud ja nende tööliste pal- gad	12.000.000.—
	d) kändudejuurimine	3.120.000.—
§ 15.	Maksud metsamaade pealt	22.580.260.—
§ 16.	Ehituste tule wastu kinnitamine	340.000.—
	Kokku peatükk IX A	144.586.380.—

B. Maakondade metsawalitsus.		
§ 1.	Palgad	3.250.505.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	120.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	233.000.—
§ 4.	Majanduslised kulud	161.000.—
§ 5.	Laen hobuste ja sõidu- riistade ostmiseks	800.000.—
§ 6.	Hobuste ülewalpidami- seks	500.000.—
	Kokku peatükk IX B	5.064.605.—

D. Metskonnad.

§ 1.	Palgad	36.100.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidukulud	5.216.000.—
§ 3.	Kantselei kulud	1.440.000.—
§ 4.	Majanduslised kulud	1.332.000.—
§ 5.	a) liikwa waranduse muretsemiseks ja parandamiseks	2.000.000.—
	b) materjalide ja in- wentaari wedu	80.000.—
§ 6.	Metsatulekahjude kus- tutamine (Erakorralised ku- lud)	400.000.—
	Kokku peatükk IX D	46.568.000.—
	Kokku põllutöõminis- teeriumi eelarwe	285.712.072.—

Juhataja **A. Kerem**: Sõna on korra kohta rkl. Wirma'l.

3. Järgmise koos- K. Wirma (sd.):
oleku aja ja päe- Ma teen ettepaneku
wakorra määra- nüüd kohe määrata ära
mine. homme Riigikogu koos-
olek. Täna peale lõu-
nat on juba koosolek määratud, aga homse
kohta oleks tarwis kindlasti teada saada,
et wastawaid kutseid saata. Ühes sellega
teen ettepaneku homme ainult üks koos-
olek, ja nimelt peale lõunat kell 5, ära
pidada, sest et komisjonidele on palju
tööd kogunud, ja neid oleks tarwis läbi
waadata.

Juhataja **A. Kerem**: On ettepa-
nek tehtud praegu homse koosoleku aega
ära määrata. Selle wastu ei waielda, siis
maloen selle ettepaneku wastu-
wõetuks.

Ühtlasi on rkl. Wirma poolt ettepanek
tehtud homme koosolekut kell 5 p. lõunat
ära pidada. Selle ettepaneku kohta sõna ei
soowita ja tema wastu ei waielda, sel-
lega loenta wastu wõetuks.

O. Strandman (töer.): Teen ettepaneku päewakorda eelarwe wõtta.

Juhataja A. Kerem: Selle ettepaneku wastu ei waielda. Loenta wastu wõetuks. Sõna on korra kohta rkl. Kalbus'el.

T. Kalbus (töer.): Ma teen ettepaneku koosolekut lõpetada. (Wahelhüüe: Mispärast?) Sellepärast, et aeg on kätte jõudnud. (Naer.) Igatahes oleks soovitaw, et põllutöoministeeriumi

eelarwe arutamise juures minister ise kohal oleks. Täna nähtawasti ei loodetud põllutöoministeeriumi eelarweni jõuda ja sellepärast ei ole ka minister ise ilmunud. Sellepärast teen ettepaneku koosolekut lõpetada.

Juhataja A. Kerem: On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Ma panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) See ettepanek on wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12,30 min. päewal.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Kerem.**

Sekretäär **A. Tupits.**

Abisekretäär **W. Pezold.**